

srijemskih Hrvata, a dolaskom na njihovo mjesto velikog broja Srba, uglavnom iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Autori uglavnom donose preciznu statistiku za stanovništvo svakog srijemskog naselja, ali čini se da ponegdje nedostaje jasnija etnička struktura u pojedinim razdobljima. Naravno u glavnim crtama pisci govore o specifičnosti naselja u etničkom pogledu, npr. da su mjesta poput Slankamena, Hrtkovaca, Kukujevaca, Sota, Gibarca i drugih bila naseljena Hrvatima, da su Banovci, Beška, Nova Pazova, Ruma, Krčedin i još neka mjesta u velikoj mjeri bila naseljena Nijemcima, da su pojedina fruškogorska sela poput Bingule, Luga, Erdevika, kao i varoši Stare Pazove u velikoj mjeri kolonizirane slovačkim življem. Spominju se i kolonizacije nakon svjetskih ratova uglavnom u režiji jugoslavenske države, ali uglavnom se ne spominje način na koji su one vršene, kao ni razlozi egzodusa njemačkog naroda nakon Drugoga svjetskog rata. Također, izbjegava se navođenje okolnosti i uvjeta koji su u velikoj mjeri doveli do iseljavanja većine srijemskih Hrvata koncem XX. stoljeća. Navedene primjedbe bi se možda mogle otkloniti činjenicom da *Atlas* prvenstveno nije povijesna knjiga, pa su autori pomalo izbjegavali sporna pitanja. S geografskog aspekta moglo bi se prigovoriti što ipak nisu obrađena naselja koja su u prošlom stoljeću administrativno pripala Beogradskoj općini, poput Zemuna, Surčina i drugih, a nalaze se u Srijemu, bez obzira što su prikazana neka mačvanska sela koja su radi kompencije administrativno pripojena Srijemu. Također, smatram da nedostaju i fotografije naselja, ali jasno mi je da bi tada ova prva knjiga vjerojatno premašila tisuću stranica.

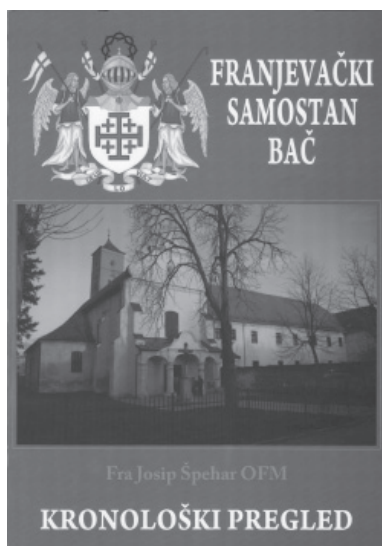
Na posljednjih pedesetak stranica nalaze se *Izvodi iz legendi karata*, „Literatura“, rezime na francuskom jeziku te „Registar geografskih pojmova“, „Registar ličnih imena“ i sadržaj. Na koncu, opći je zaključak da je djelo vrijedno pozornosti kako usko stručne znanstvene javnosti, tako i šire čitateljske publike, da bi ga trebale imati znanstvene institucije, kao i geografi, a donekle i povjesničari, a po nahodaženju i mogućnostima svi ljubitelji Srijema.

Dominik Deman

Josip Špehar, OFM, *Franjevački samostan Bač : kronološki pregled*, Franjevački samostan sv. Marije u Baču, Bač, 2012., 60 str.

„Samo ako čovjek dobre volje traži u prošlosti vjerodostojno zasvjedočene istine, istina će ga osloboditi od mnogih zala: historija će mu tada biti *magistra vitae et lux veritatis* – učiteljica života i svjetlo istine“ (Cicero, *De Oratore* 1.II c.9.). Ovom mišlju, koju je citirao u uvodu svoje nove knjige, predstojnik franjevačkog samostana u Baču fra Josip Špehar naznačio je svoj pristup u želji za objektivnim prikazom povijesne kronologije najstarijega sakralnog objekta u Bačkoj – Franjevačkog samostana u Baču. Pri tome je dodao da su u današnje vrijeme još uvijek prisutne predrasude i prikazivanje franjevac kao onih koji su oteli ovaj samostan, te je ovaj povijesni pregled svojevrsni odgovor na takve krive predodžbe.

O Franjevačkom samostanu u Baču napisano je više knjiga, a koje su pisali poznati franjevački pisci: fra Emerik Pavić, fra Grgur Čevapović i fra Euzebi-

je Fermendžin, koji su završili svoj novicijat u Baču. Početkom XX. stoljeća pridružuju im se fra Mladen Barbarić i fra Beato Bukinac (rođen u Baču). Posljednji koji su pisali povijest ovoga samostana su akademik dr. Ante Sekulić (rodnom iz Bačke, Tavankuta) i fra Paškal Cvekan. Fra Josip Špehar predstojnik je franjevačkog samostana u Baču. On je u ovaj samostan došao 1979. godine kao pomoćnik fra Bernardu Baksu, a potom fra Leopoldu Ivankoviću. Od 1987. ostaje sam u samostanu koji pripada Hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda sa sjedištem u Zagrebu. Do sada je objavio više knjiga od kojih su najpoznatije *Franjevački samostan u Baču* i *Zlato kojim se nebo kupuje : zbirka izreka o molitvi i duhovnom životu*. U posljednje vrijeme održao je u ovom samostanu niz predavanja o duhovnim temama, identitetu Šokaca, te o samom bačkom samostanu.

U knjizi *Franjevački samostan Bač : kronološki pregled* fra Špehar obrađuje predfranjevačku povijest bačkog samostana od rimskih vremena do danas, pri

čemu se služi i spoznajama nakon arheoloških istraživanja te koristi dokumente koji nisu bili dostupni javnosti. Autor je prvi puta obradio i povijest bačkoga samostana prije franjevaca, od rimskih vremena, kada je ovdje prema nekim mišljenjima bila katedrala i sjedište biskupa. Treba pripomenuti da ništa u ovom sažetom djelu nije navedeno iz neke usmene predaje, priče ili legende, nego se autor služio isključivo dokumentima, literaturom i argumentima relevantnih znanstvenika i istraživača. Stoga će ovaj pregled biti poticajan za nova istraživanja.

Iako autor naglašava da nije imao novinarske, literarne i istraživačke pretenzije, niti mu je bila želja izraziti vlastite poglede, te da je u ovoj knjizi samo priređivač, on je metodološki uspješno i znalački uobličio knjigu i prilagodio je široj javnosti. Sadržaj je podijeljen u jedanaest poglavlja, s kratkim uvodom te navedenim značajnim izvorima i literaturom. Pri tomu treba istaknuti da su u literaturi navedeni i priznati srpski, odnosno pravoslavni autoriteti. Naslovi pojedinih poglavlja u knjizi svjedoče o iskustvu autora i njegovu širokom poznavanju povijesti samostana u kojemu je višegodišnji predstojnik, ali i poznavanju povijesti grada Bača i okolice. Tako pozornost čitatelja različitih profila mogu privući poglavlja: *Rimsko doba* (str. 7-11), *Za velike seobe naroda* (str. 13-14), *U vrijeme srednjovjekovne Ugarske kraljevine* (str. 15-25), *Pod turskom vlašću* (str. 27-34), *Dolazak Šokaca u Bačku* (str. 35-37), *Nakon odlaska Turaka* (str. 39-42), *Radosna Gospa Bačka* (str. 43-45), *Oduzimanje župe u Baču* (str. 47-50), *Franjevačke provincije kojima je pripadao samostan u Baču* (str. 51-

52), *Zanimljivosti iz samostanske kronike* (str. 53-54) te *Novo doba* (str. 55-57). U svim je tim dijelovima fra Špehar koristio faktografsku građu, a tek u posljednja dva dopustio je sebi, kao jedinom živom čuvaru drevnoga samostana, izraziti i neka svoja subjektivna stajališta glede problematike, osobito danas, kada je, prema njegovu mišljenju, samostan u okviru društvene zajednice prilično zanemaren. Zato je indikativna njegova posljednja rečenica u knjižici s kojom se možemo, ali i ne moramo složiti: „Jedina nada da će samostan još dugo odolijevati zubu vremena jest solidna gradnja i masivnost zidova“ (str. 57).

Već u prvom poglavlju ove popularno pisane knjige doznajemo zanimljive podatke, primjerice, da je Rimsko carstvo bila prva pismena civilizacija na ovim prostorima te da upravo od Rimljana imamo gotovo sve toponime u ovom dijelu Srednje Europe: Danubius – Dunav, Savus – Sava, Tibiscus – Tisa, Sirmium – Srijem itd. Bač je već tada dobio svoje ime, koje se pisalo na nekoliko načina: Batsium – Baciium – Bacinum – Bacsini – Bacini, Bacia – Bač.

U traganju za istinom priređivač ove kronike ističe ulogu križara, koju ne bismo trebali promatrati isključivo u negativnom smislu, jer su se oni prvi organizirano brinuli za bolesnike, osnivali prve bolnice, hodočasnička svratišta, prve hotele i banke. Na isti način fra Špehar pojašnjava i nedavno otkriće freske „Raspeće Kristovo“ te objektivizira ovaj događaj.

Osobito je zanimljivo poglavlje *Pod turskom vlašću* u kome će mnogi prvi puta čuti neke povijesne detalje o kojima su do sada slušali na posve drugačiji način, a ujedno će doznati i za neke zna-

čajne osobe iz povijesti koje su boravile u Baču. Čitatelje vjerskog nazora zasigurno će zanimati mnoštvo podataka o svećenicima koji su boravili na ovom prostoru, a pogotovu uloga franjevaca, veliki značaj bačkog samostana, te njegova uređenost, sređeno stanje pastorala i dobra organiziranost.

Dolazak Šokaca u Bačku tema je koju su mnogi pojednostavljivali i reducirali. Autor ove knjižice na najjednostavniji je način pojasnio mnoge nepoznate činjenice o ovoj problematici. To je također učinio i pojašnjavanjem nedoumica o čudesnoj slici „Radosne Gospe Bačke“, oduzimanju župe franjevcima u Baču i okolnim mjestima, a na samom završetku svoje knjige iznio je i neke zanimljivosti iz samostanske kronike.

Autor, među ostalim, otkriva da se u temeljima zvonika i crkve u samostanu i oko njega čuva mnoštvo predromaničkog kamenja, te da se na njemu nalaze i glagoljski natpisi. Čitatelje će zanimati da je rimski papa Hadrijan II. posvetio sv. Metoda za sirmijsko-panonskog nadbiskupa sa sjedištem u Baču. Sirmij već odavno nije postojao. Tek u XI. stoljeću, na ostacima ruševina, osnovan je samostan sv. Dimitrija, oko kojeg se kasnije formira novo naselje Mitrovica.

Zanimljiva je i činjenica da su franjevci uvijek bili u prijateljsstvu s monasima Bođanskog manastira. U kronici je zabilježeno da je 1828. iguman manastira Bođani darovao samostanu u Baču tri urne vina, jedan metar žita, jer je samostan bio u oskudici. Godine 1891. prilikom svojeg posjeta samostanu u Baču, iguman manastira Kovilj, otac Miron Đorđević, darovao je svoju knjigu *Istorija svetosavskog manastira Kovilja* za biblioteku Franjevačkog samostana u Baču.

On je tom prigodom svoju posvetu napisao latinicom, što znači da je postojalo međusobno poštovanje i uvažavanje između katolika i pravoslavaca.

Knjigu osobito vrijednom čini što je njezin autor, poznat kao vrsni kroničar, dokumentarist i tražitelj za istinom, minuciozno naveo obimnu literaturu i izvore koje je koristio u ovom radu, a što će biti poticajno za nova istraživanja i proučavanja ljubiteljima povijesti ne samo franjevaštva nego i crkvene povijesti. Stoga knjigu preporučujemo svima koje ova oblast zanima, a stalo im je do povijesnih činjenica i prave istine o franjevačkom samostanu u Baču.

Zvonimir Pelajić

Lazo Vojnić Hajduk, *Ago Mamužić i nacionalni preporod bačkih bunjevačkih Hrvata*, samizdat, Subotica, 2012., 248 str.

Kao dio svojega samizdatskoga nakladništva, subotički umirovljenik Lazo Vojnić Hajduk u luksuznom je izdanju (tvrde korice, *kunstdruck* papir, ilustracije u boji) u nakladi od 300 primjeraka objavio knjigu o jednome od najznamenitijih bunjevačkih narodnih preporoditelja, subotičkome odvjetniku Agi Mamužiću (1844. – 1902.).

Premda cijela knjiga ima ukupno 13 poglavlja, u knjizi se poslije autorovoga *Uvoda* (str. 11-15), u kojem je iznio razloge odabira teme i pristup njezinoj obradi, jasno uočavaju dvije glavne cjeline. Prva su opće prilike u Austro-Ugarskoj, Hrvatskoj i preporodni pokret kod subotičkih Bunjevaca (str. 16-81), u čijim se naslovima (kao i u tekstu), poput autorovih ranijih knjiga (npr. *Kako*

u novo bez loma, 2010; *Obiteljska dužanja bunjevačkih Hrvata u Subotičkom kraju*, 2010), nerijetko rabe pretenciozne riječi („kompendiozan osvrt“, „povijesno pozicioniranje“, „okomite i vodoravne nacionalne integracije i nacionaliziranje masa“, „ulaganje u sakralne objekte i kulturnu infrastrukturu u središnjici vodoravnog integracijskog povezivanja“ itd.). Središnja su poglavlja o Agi Mamužiću, a posebno o njegovom odnosu s biskupom Ivanom Antunovćem i gradonačelnikom Lazom Mamužićem, prikaz dosadašnjih napisa o Mamužiću te njegov životopis (str. 82-205). Knjiga završava *Zaključkom*, popisom korištene literature (*Bibliografske jedinice*), imenskim kazalom, autorovim životopisom, recenzijom te preslikom pjesme „Opraštanje Age Mamužića“ (str. 206-246).

Osnovna pitanja koja se postavljaju nakon pročitane knjige jesu što je *novum* ove knjige te zašto je ona izdana, što se njome željelo postići? Ako su u pitanju faktografski podaci, u knjizi se ne daje ništa novo u odnosu na dosadašnju literaturu, osobito ne u odnosu na separat članka Jose Šokčića *Život i rad Age Mamužića* (Novi Sad, 1939.) iz *Glasnika Istoriskog* (a ne Istorijskog, kako ga autor uporno navodi!) u Novom Sadu (knj. 12, sv. 3-4), koji sadržava najviše činjenica iz života i rada Age Mamužića. No, unatoč tomu, pisac svoje djelo drži „doprinosom historiografiji bunjevačkih Hrvata“ (str. 163). Ovo nepostojanje činjeničnoga *novuma*, kroz čitavo se djelo pokušava nadomjestiti pretencioznim kvaziznanstvenim i kvazifilozofskim promišljanjima i razmišljanjima (što je već postao prepoznatljiv piščev stil) o preporoditeljskome razdoblju i